

Zbytky obydlí s hlaholskými znaky a biblickou výzdobou ve velkomoravské chřibské skalní pevnosti.

Jan Jašek, Antonín Galatík a Jan Galatík

adresa pro komunikaci: Olbrachtova 1193, 765 02 Otrokovice, e-mail: galatik@centrum.cz

Popis a situování objektu.

V chřibském skalním opevnění, jehož součástí je kamenný trůn se schránkami pro vladařské insignie a futharkovým stignovaným znakem umožňujícím datování do období 600-800 po Kr.⁽¹⁾, se nachází mnoho pozůstatků palácových staveb, včetně křesťanského chrámu z velkomoravského období. Je tu i zbytek obytné stavby, jejíž opěrné kameny jsou dosud sestaveny do nosné stěny. V nich je vytvořen výklenek vyzdobený zvětralou plastikou, jejíž erodované zbytky ukazují, že zobrazovala Nejsvětější Trojici. Byla vysekána do největšího z kamenných bloků ze strany interiéru. Nad výklenkem se zachoval stářím ohlazený symbol X, umístěný v kosočtverci, což byl středověký znak křesťanského vladaře. Podobný symbol je např. i na velkomoravském křížku (obr.19.) a nachází se v této lokalitě i na středním výstupku u tzv. kolíkové kartotéky, tu popisujeme v samostatném sdělení. Plastika byla provedena zčásti jako vystouplý a částečně jako zahloubený reliéf a zachovaly se na ní zbytky původního nátěru vápnem, okem již nelze rozeznat, zda byla i kolorovaná. Postava Krista s rozpjatými pažemi je částečně zahalena oblačným pláštěm, splývajícím od postavy Boha Otce. Duch sv. je znázorněn v tradiční podobě holubice u Otcovy pravice. Plastika Boha Otce je nejvíce poškozena erosi. Obličej je zahloubený, má plnovous a na hlavě je královská koruna. Tvarem zašpičatělé přilbice s výstupky na obvodu a dvěma velkými péry zřejmě napodobuje korunu moravských králů, která měla chochol z pavích per. Bůh Otec má v levé ruce objemný předmět, pravděpodobně snop obilí. Kniha vzácných drahokamů, arabského kupce Ibn Rusta z roku 893 o Moravanech říká, že většinu jejich plodin tvoří proso. *Když nastane doba žní, naberou do nádoby prosné zrní, pozvednou ji k nebi a praví: "Ó, Pane, ty jsi ten, který nám dává živobytí! Zachovej nám je až do konce".* I jiné prameny uvádí proso jako hlavní obilovinu starých Moravanů a sám její název je ohlasem této starobylé modlitby. Plastika má nepochybně znaky kulturního prostředí Velké Moravy. Její provedení jednoznačně ukazuje na západní křesťanskou tradici, na východě bylo toto téma znázorňováno ikonograficky, nejčastěji jako trojice andělů. Kompozice, se skupinou (snad sedmi) obláčků a holubicí vystupující z pravé ruky Otce, je zřetelně ilustrací starobylého hymnu ke sv. Duchu, *Veni Creator Spiritus*⁽³⁾ a je hodno povšimnutí, že tento verš se týká hlasatelů evangelia: *Ty sedmi darů studnice, prst Otcovy jsi pravice, tys Bohem přislíbený host, ty dáváš ústům výmluvnost.*

Z obydlí zbyla jen skupina velkých opracovaných kamenných bloků (viz obr.1.). Geografické souřadnice jejich polohy jsou 17°25'10,55" VD a 49°10'09,25" SŠ. Podle zahloubení byly do těchto kamenů uchyceny trámy konstrukce střechy a stěn srubové přístavby. Podlahový prostor je nyní zakryt vrstvou lesní zeminy. Na jednom z bloků je nápadně velký, stářím erodovaný, ale dobře identifikovatelný znak písmene „M“ hlaholské abecedy. Je tvořen čtyřmi kruhovými útvary v rozích pomyslného čtverce, horní dvojice je spojena vodorovnou čarou. U spodní dvojice kruhů takové propojení chybí. Místo toho jsou k nim ze středu horní spojnice vyvedeny prohnuté křivky. To odpovídá nejstarší grafické formě hlaholského písmene „M“⁽²⁾. Později se užívala při psaní vhodnější úprava s

vodorovným propojením i dolních kružnic (viz obr. 17. a 19). V literárních památkách se jednobarevný tvar nalézá u nejstarších textů (např. tzv. Kyjevských listů), nebo u ozdobných iniciál (viz. obr.16.). Nad písmenem na skalce je vyznačen druhý, více poškozený znak, zřejmě hlaholská přehláska „ Ot ‘ “. Odrolení povrchu na jeho pravé dolní straně poněkud snižuje jistotu interpretace. Hlaholice má pro běžné písmeno „O“ jiný znak, přehláska „Ot“ byla používána např. na začátku jména „Otec“. Neodbytně se tu nabízí myšlenka, že obsahem nápisu je iniciála jména „Otcе Metoděje“, případně zkratka jeho arcibiskupského titulu „Otcе Moravy“.

V této souvislosti je zajímavé připomenout, že pozdější hlaholské texty (dokonce i tzv. hranaté, viz obr. 18b.) někdy přidávají k písmenu M ještě pátý „kroužek“, jakoby zjednodušené písmenko „Ot“, které je umístěné nahoře, podobně jako vidíme na kameni tohoto obydlí. Je možné, že opisovatelé tím kryptograficky připomínali prvního moravského arcibiskupa sv. Metoděje. Obdobná připomínka je pravděpodobně i u iniciály na obr. 16., kde je uprostřed horní linky vyznačena drobná biskupská mitra s křížkem.

Diskuse a úvahy.

Přítomnost hlaholských písmen „Ot“, „M“ a schránka vyzdobená biblickou plastikou otevírá možnost lokality Metodějova sídla. Sv. Metoděj byl arcibiskupem *Moravským* s jurisdikcí pro (obě) Moravy a Pannonii. Titul biskupa (tehdy i dnes) vychází z názvu místa sídelního chrámu, tedy podle dosud s jistotou neurčeného nějakého „*Gradu Morava*“. Vzhledem k ostatním artefaktům tato lokalita může být novým kandidátem na toto hledané titulární sídlo, které pravděpodobně bylo totožné s tzv. „*Starou pevností krále Rastislava*“ a možná i s pověstným *Vogastisburgem*. Pro jeho lokalizaci byla již navržena řada různých míst u nás i v zahraničí a to s podstatně slabšími argumenty, než poskytují fakta nalezená v tomto chřibském opevnění. Toto obydlí je umístěno na významném místě, v sousedství kamenného trůnu ve tvaru koňského sedla s vladařskými znaky. To může vysvětlit i podivný název sídla arcibiskupa Metoděje uváděný ve staré bulharské literatuře, „*Koan*“. Někteří historici se domnívají, že jde o staromoravský název koně, „*Kuon*“. V okolí jsou početné zbytky palácových staveb - svisle zarovnané a ve spodní části dosud nabílené skalní opěrné stěny. O něco dále jsou skalní bloky s biblickými plastikami, kropenkou, symbolem trojlístku a dalšími artefakty ukazujícími existenci křesťanského chrámu. Lokalita byla velmi dobře chráněná přírodním valem, obsahuje roubenou studnu a dosud aktivní vývěry podzemní vody zadržované kaskádou hrází, po nich jsou v terénu zřetelné stopy.

V této souvislosti se nabízí na základě místopisných názvů odhadnout v okolí usedlost, kterou by sv. Metoděj mohl užívat pro ekonomické zabezpečení biskupského úřadu. Dříve se uvažovalo, že takovou obcí mohl být Strachotín, podle mylného překladu (zvukovou podobou s latinským *metus*, tj. strach) jména Metoděj českým Strachota. Řádové jméno arcibiskupa však bylo *Methodio*, (v latinské verzi *Methodius*), podle řeckého světce *Methodia Olympského*, biskupa v řecké Lycii, který zemřel mučednickou smrtí roku 311, snad jako poslední mučedník římského pronásledování křesťanů. Jméno *Methodius* pochází z řeckého *meth* (meta)-*odeuó* - jdu zpět, později se význam změnil na pojednávám promyšleně, metodicky, nebo i vědecky. Tomu dobře vyhovuje polo-počeštěné jméno *Methoděj*, tedy „*methodicky konající*“. Plnějším překladem je „*uvažující*“ nebo „*promyšlející*“, co může také souviset s rodovým jménem dynastie *Přemyslovců*, založené Bořivojem I (852 – 889). Ten byl, společně se svou manželkou sv. Ludmilou (860 – 921), pokřtěn (někteří se domnívají, že šlo o biřmování) sv. Metodějem v r. 878/9. Bylo zvykem, že pokřtěný (biřmovaný) přijal nové jméno někdy i podle osoby křtícího, který mu v náboženském smyslu zprostředkoval nový život.

Obcí s názvem obsahujícím výraz „mysl“ je na Moravě řada, nejbližší k této lokalitě je obec *Mysločovice*., starší forma jejího názvu byla *Myšlejovice*. Koncovka „-ice“, patří

k nejstarším názvům, zde se odvozuje od původního držitele jménem *Myšlejo vic*. To je však i velmi přesný staroslovanský překlad jména *Methodius*. Na rozdíl od Přemysla (jehož hlásku „ř“ hlaholice nezná, protože tehdejší moravský jazyk ji nepoužíval) má dokonce i stejné počáteční písmeno, což bylo praktickou zásadou při změně jména i v překladech osobních jmen do cizího jazyka.

Literatura

1. Galatík A., Galatík J., Sedadlo moravského vládce v Chřibech, Sborník Archeologie Moravy a Slezska, ročník 2004, str. 113-116.
2. Menhart O., O prvenství moravské hlaholice, *Slavie* 25, 1956, 198-199.
3. Rabanus Maurus (780-856), se považuje za autora tohoto hymnu. Byl to německý Benediktín, studoval v Tours a později se stal opatem kláštera ve Fuldě (822- 42). V roce 847 se stal biskupem v Mainz. Samotný hymnus je možná dílo staršího původu, které nenapsal přímo on, díky němu se však dochoval nejstarší literární záznam a zůstává tak s jeho jménem spojeno.

Obr. 1. Skupina nepochybně kamenicky opracovaných velkých kamenných bloků, která vytvářela opěrnou zeď velkomoravského obydlí. V největším bloku je ze strany interiéru vytvořen výklenek se zachovalou biblickou plastikou.

Obr. 2. Skalka s hlaholským písmenem „M“ a nad ním velmi pravděpodobně hlaholské „Ot“.

Obr. 3. Obrysy ve tvaru hlaholských písmen „Ot“ a „M“, pro názornost zakreslených na fotografii skalního bloku, ukázané na předešlém obrázku.

Obr. 4. Pohled do výklenku s biblickou výzdobou, který mohl být schránkou pro Eucharistii, ukládání biblických a liturgických textů, nebo jiných posvátných předmětů.

Obr. 5. Vlevo nad výklenkem je zřetelný monogram Krista, písmeno X, v kosočtverci, tj. symbolu vládce. Stejný znak je vyznačen i v průčelí nedaleké palácové stavby. Celý povrch kamenného bloku je pokrytý soustavou reliéfů, erodí již značně vyhlazených.

Obr. 6. Pohled ze spodní strany do vnitřního prostoru tohoto bývalého velkomoravského obydlí.

Obr.7.Podivuhodně zachovalá biblická plastika Nejsvětější Trojice dodnes vytváří nádhernou výzdobu tohoto skalního výklenku.

Obr. 8. Stejný snímek se stylizovaným nákresem obrysů plastiky. Postava Boha Otce oblačným pláštěm částečně zahaluje Syna s rozpjatými pažemi a u jeho pravice je sv. Duch v podobě holubice. Koruna s péry a snop obilí v levici Otce jsou nepochybné znaky kulturního prostředí Velké Moravy. Kompozice, se skupinou (snad sedmi) obláčků a holubicí vystupující z pravé ruky Otce, jako by byla inspirována veršem starobylého hymnu ke sv. Duchu, (Veni Creator Spiritus), vhodným pro hlasatele evangelia: Ty sedmi darů studnice, prst Otcovy jsi pravice, tys Bohem přislíbený host, ty dáváš ústům výmluvnost.

Obr. 9. Výsek skupiny Božské Trojice, u níž tvář Otce a snop obilí byly vytvořeny negativním zahloubením, zbylé části pak pozitivním, vystouplým reliéfem.

Obr. 10. Detail vystouple provedené části reliéfu. Vlevo nahoře ruka Otce, pod ní postava Krista v posici ukřižování a vedle vpravo vystupuje trojúhelníkový cíp oblačného pláště.

Obr. 11. Podrobný pohled na plastiku ukazuje na povrchu dosud zachované zbytky nánosů vápna.

Obr. 12. Pohled z obydlí s hlaholskými písmeny a plastikou ukazuje blízkost stěny královského paláce s tzv. kolíkovou kartotékou a snad i primitivní mapou sídel Moravy.

Obr. 13. Tato plastika „Posledního soudu“ na nedaleké skalce velkomoravské chrámové stěny byla zhotovena velmi podobnou technikou jako plastika sv. Trojice v obydlí.

Obr. 14. Jiný pohled na skupinu kamenů s hlaholskými písmeny ukazuje ohlazenou siluetou (holubice nebo orla s rozpjatými perutěmi) v sousedství výklenku s biblickou plastikou.

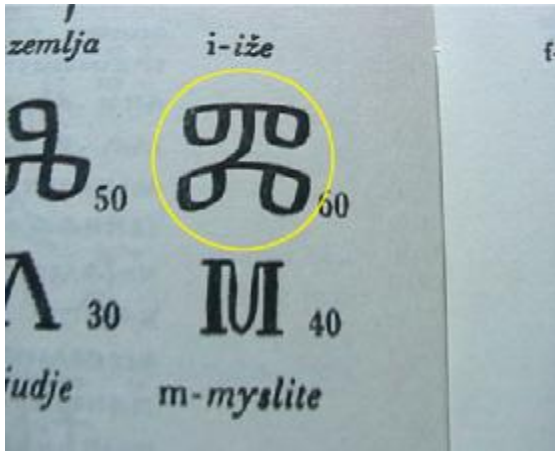
Obr. 15. Celkový pohled na biblickou plastiku.

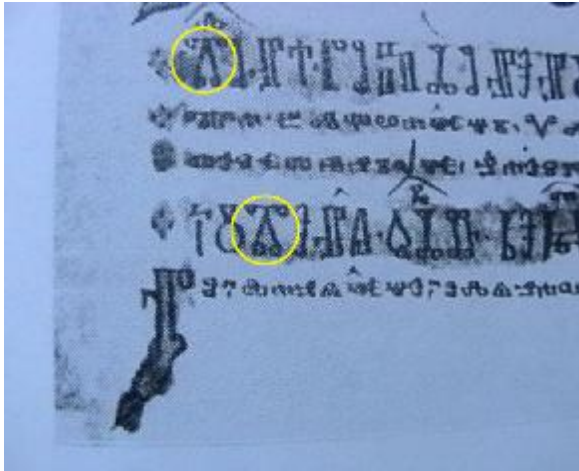
Obr. 16. Opracovaný kámen se stupínky a sedadlem (snad katedra?) obrácený do svažitého terénu se nachází v bezprostředním sousedství tohoto obydlí.

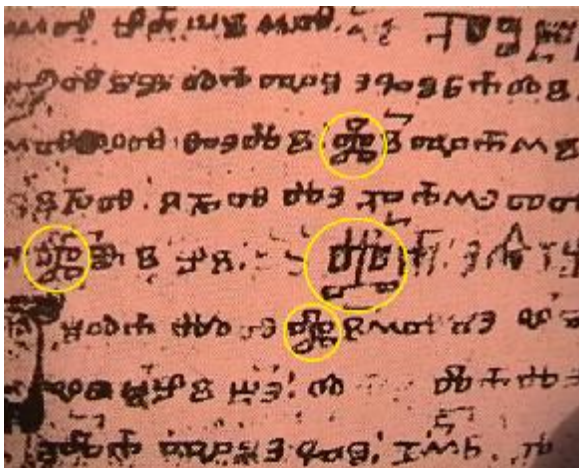
Obr. 16. Ozdobné provedení písmene M v iniciále (Assemanův kodex) je obdobné znaku který je na skalním bloku popisovaného obydlí. Drobný obrázek biskupské mitry uprostřed horní linky je snad připomínka jména sv. Metoděje.

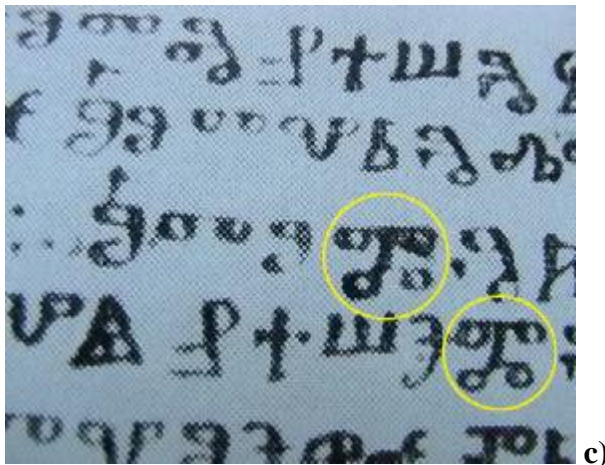
Obr. 17. Současný „učebnicový“ tvar hlaholského písmene M je ohraničen žlutým kroužkem.

a)

b) Znak M je nahoře doplňován drobným písmenem „Ot“.

c)

Obr. 18. Ukázky hlaholských textů, písmena M jsou vyznačena kroužky:

- a) Sinajské euchologium, makedonský opis z 11. stol., starší oblý tvar.
- b) Hranatý tvar, Vídeňské listy, 12. stol. misál, opis starší chorvatské předlohy.
- c) Kyjevské listy, 10. stol., opis moravského misálu z 9. stol.

Obr. 19. Olověný velkomoravský křížek (nález Prof. V. Hrubého v Sadech u Uh. Hradiště), má symbol vládce tvaru kosočtverce a řecký monogram jména Kristus (X), podobně jako je vyznačeno na výklenku s plastikou nejsv. Trojice.

Obr. 20. Barokní štuková plastika nad kaplí sv. Metoděje ve velehradské basilice, která nepřesným uvedením jména snad iniciovala pozdější překládání jeho jména jako „Strachota“.

